
System zaopatrzenia emerytalnego twórców

Palestra 28/11(323), 23-37

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W tych bowiem ostatnich sytuacjach następuje oddalenie powództwa, gdyż brak jest faktów stanowiących o zupełności lub wymagalności zobowiązania, tj. faktów wskazanych przez prawo materialne, faktów prawnych *sensu stricto*, a nie jak w sytuacji czasowej niedopuszczalności drogi sądowej — brak faktu procesowego.

Trafnie podaje W. Broniewicz, że powództwo dotyczące świadczenia niewymagalnego określane jest często mianem przedwczesnego i że przedwczesność powództwa może mieć różny charakter.²⁴ Jednakże gdyby nawet przyjąć, że czasowa niedopuszczalność drogi sądowej jest jednym z rodzajów przedwczesności powództwa, to trzeba jednocześnie stwierdzić, iż odmienność tego rodzaju przedwczesności od pozostałych — ze względu na procesowy charakter faktu wyczerpania postępowania pozasądowego — pociąga za sobą odmienność skutków, tj. prowadzić może nie do oddalenia powództwa, lecz do odrzucenia pozwu.

Celem niniejszego artykułu jest dorzucenie — na szalę dyskusji nad charakterem prawnym uzależnienia sądowego dochodzenia roszczeń od wyczerpania postępowania pozasądowego — argumentu dotychczas nie przytoczonego przez żadnego z dyskutantów. Argument ten polega na wskazaniu problematyki faktów prawnych *sensu stricto* i faktów procesowych jako aspektu nie uwzględnionego w dotychczasowej dyskusji.

Tak ograniczony cel artykułu nie wymaga podania pełnej listy postępowań pozasądowych, od uprzedniego wyczerpania których uzależniona jest możliwość sądowego dochodzenia roszczeń. Listę taką — zresztą ciągle zmieniającą się, gdyż droga sądowa wykazuje cechy o charakterze dynamicznym²⁵ — podał J. Jankowski.²⁶

²⁴ W. Broniewicz: *Przyczyny (...)*, op. cit., s. 836.

²⁵ Z. Resich: *Droga sądowa*, NP 1973, nr 7—8, s. 979.

²⁶ J. Jankowski: *Czasowa niedopuszczalność (...)*, op. cit., s. 45 i n.

WOJCIECH SOBCZAK

SYSTEM ZAOPATRZENIA EMERYTALNEGO TWÓRCÓW

Z dniem 1 stycznia 1984 r. wprowadzone zostały zmiany w systemie zaopatrzenia emerytalnego twórców, dające twórcom i artystom możliwość poważnego podwyższenia świadczeń, w tym także świadczeń już przyznanych, jeśli w odpowiednim terminie zainteresowany spełni dodatkowe warunki określone przepisami. Ze względu na specyfikę tego zaopatrzenia i konieczność wykładni choćby niektórych przepisów — autor omawia całość zasad tego systemu.

1. Wprowadzenie

System ubezpieczenia społecznego twórców obejmuje zaopatrzenie emerytalne twórców i artystów. Zaopatrzenie to wprowadzone zostało z dniem 1 stycznia 1974 r. na podstawie ustawy z dnia 27 września 1973 r. o zaopatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin¹ oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 1973 r.

¹ Dz. U. Nr 38, poz. 225 z późn. zmianami (tekst jedn.: Dz. U. z 1983 r. Nr 31, poz. 145).

w sprawie wykonania ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin.²

Problem zaopatrzenia społecznego osób działających w dziedzinie twórczości artystycznej narastał od wielu lat. Pierwszy projekt ustawy pojawił się już w latach pięćdziesiątych, ale rozszerzenie ubezpieczenia społecznego na pozapracownicze grupy ludności nastąpiło właściwie dopiero po roku 1965, tj. od chwili wprowadzenia ubezpieczenia społecznego rzemieślników.³ Ze strony Państwa wielu twórców i artystów doznawało opieki przez przyznawanie przez Prezesa Rady Ministrów rent specjalnych oraz zakupu dzieł, stypendiów i przydziału dewiz na wyjazdy zagraniczne, a dowodem uznania dla tych ludzi były liczne nagrody i odznaczenia. Jednakże uregulowanie powszechnych zasad zaopatrzenia emerytalnego twórców i artystów było poważnym, nowym dowodem uznania przez Państwo społecznej rangi twórców i artystów oraz ich zasług dla kultury narodowej (mecenat Państwa w dziedzinie kultury).

Z istoty rzeczy założenia omawianego systemu ubezpieczenia społecznego musiały poważnie odbiegać od zasad obowiązujących w dotychczasowych systemach ubezpieczenia. Nie do przyjęcia byłoby zastosowanie tu np. zasady samowystarczalności finansowej obowiązującej w ubezpieczeniu społecznym rzemieślników (składki w pełni pokrywają wydatki na świadczenia). Jednocześnie niemałe dochody niektórych osób w kręgu twórców i artystów wytworzyły w społeczeństwie mit o wysokich dochodach każdego twórcy lub artysty. Ponadto wiadomo, że osiągnięte dochody nie muszą wcale świadczyć o pozicmie wartości artystycznej lub twórczej wykonywanej pracy, bo — jak również wiadomo — wielu wybitnych twórców lub artystów także jeszcze dziś może żyć w bardzo skromnych warunkach materialnych. Zróżnicowanie wysokości świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego twórców zmuszało do szukania nowych kryteriów tego zróżnicowania, nie opartych — jak u pracowników — na faktycznych zarobkach. Jedną z podstawowych zasad ubezpieczenia jest jego obowiązkowość. Powstało więc zagadnienie, jak w odniesieniu do tej grupy osób wprowadzić tę zasadę. Czy z całą surowością prawa należy dochodzić należności składowych od osób zalegających, nie zapominając zarazem o tym, że system ten ma być dobrodziejstwem społecznym i szczególnym dowodem uznania społecznego? Część osób była już objęta zaopatrzeniem z tytułu pozostawania w stosunku pracy, ale brak w nim było elementu szczególnego wyróżnienia przydanego twórcom i artystom. Zastosowanie nowych rozwiązań, bardziej tu odpowiednich, powodowało w praktyce trudności interpretacyjne, szczególnie na tle innych systemów.

Obecnie mamy już dziesięcioletnią retrospektywę spojrzenia na realizację tego systemu zaopatrzenia. Jednoznacznie trzeba stwierdzić, że system ten jest realną pomocą materialną i zabezpieczeniem społecznym. Szczególnie początkowo był to system stosunkowo bardzo korzystny, który dawał w praktyce za symboliczne składki wysokie świadczenia. Początkowo też budził u niektórych pewne obawy, czy nie jest to przypadkiem lekkomyślne wydawanie społecznych pieniędzy (głównie np. dla twórców ludowych). Na szczęście, sprawa sama się obroniła i w przyszłości nie będzie okazji do uczenia się na błędach.

W 1980 r. system ubezpieczenia społecznego twórców obejmował 12 tys. twórców i artystów. Wyplacano wtedy miesięcznie: 3 tys. emerytur, 0,5 tys. rent inwalidzkich i około 0,5 tys. rent rodzinnych. Procentowo wyglądało to w sposób następujący: 34% stanowiły emerytury, 42% — renty inwalidzkie w wysokości 6—8 tys. zł

² Dz. U. z 1974 r. Nr 1, poz. 1; zmiana: Dz. U. z 1984 r. Nr 9, poz. 35.

³ Ustawa z dnia 29 marca 1965 r. o ubezpieczeniu społecznym rzemieślników (Dz. U. Nr 13, 307 90).

i 40% — renty rodzinne w wysokości do 2,5 tys. zł. Wprawdzie dziś wysokości te mogą uchodzić w naszej ocenie za zbyt niskie, jednakże wówczas stanowiły realną wartość i pomoc.

Nasuwa się tu jeszcze jedna, bardzo ogólna, uwaga na tle realizacji tego systemu ubezpieczenia. Oto powstał dziwny paradoks, gdyż tak korzystny system ubezpieczenia nie znalazł wielu zwolenników wśród osób, którym zapewniał te dobrodziejstwa! Trzeba było wielu lat propagowania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych korzyści płynących z tego ubezpieczenia, wyjaśniania nieporozumień i łamania oporów psychicznych oraz robienia swoistej reklamy przez związki i stowarzyszenia twórcze na rzecz obowiązkowego ubezpieczenia. Niedocenianie prawdziwej wartości społecznej tego ubezpieczenia mściło się potem niejednokrotnie na rodzinach dotkniętych nieszczęściem. Niestety, nie zawsze już po fakcie można było pospieszyć z najbardziej korzystną pomocą. W imię sprawiedliwości należy tu z mocą podkreślić, że szczególnie w początkowym okresie wdrażania systemu (okres kilku lat) Zakład Ubezpieczeń Społecznych chlubnie zapisał się w sprawie poprawy losu tych ludzi.

2. Zakres podmiotowy systemu

System ubezpieczenia społecznego twórców obejmuje ubezpieczeniem osoby wykonujące działalność twórców lub artystyczną, tj. twórców i artystów, oraz w pewnym zakresie chroni także ich rodziny.

Twórcami, których dotyczy ustawa, są osoby tworzące oryginalne dzieła w zakresie: literatury pięknej, sztuk plastycznych, muzyki, fotografii, choreografii i lutowania artystycznego, będące przedmiotem prawa autorskiego. Za działalność twórczą uważa się także tworzenie oryginalnych dzieł sztuki ludowej.⁴ Ustawa traktuje sprawę merytorycznie, a nie czysto formalnie, nie ogranicza więc swego zakresu np. wyłącznie do członków związków i stowarzyszeń twórczych albo do osób zajmujących się twórczością profesjonalnie.

Z upoważnienia omawianej ustawy Rada Ministrów zastosowała jej przepisy do osób wykonujących działalność artystyczną w dziedzinie: sztuki aktorskiej, tanecznej, cyrkowej, w dziedzinie dyrygentury, wokalistyki, instrumentalistyki oraz reżyserii, pod warunkiem jednak spełnienia wymagań kwalifikacyjnych oraz wykonywania tej działalności w określonych jednostkach lub instytucjach.⁵

Ubezpieczenie społeczne tej grupy osób (twórców i artystów) wykonuje — tj. ustala prawo do ubezpieczenia, prawo do świadczeń z ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym twórców, wypłaca te świadczenia, a także ustala i przyjmuje składkę na zaopatrzenie emerytalne — Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Natomiast szczegółowe zasady i tryb uznawania działalności za twórczą lub artystyczną określa Minister Kultury i Sztuki. W tym zakresie Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie ma i nie może mieć żadnych kompetencji i dlatego wysuwane w pewnym okresie przez niektórych twórców (za pośrednictwem telewizji) zarzuty pod adresem oddziałów ZUS o weryfikowaniu uprawnień twórczych były po prostu nieporozumieniem.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 29 grudnia 1973 r. w sprawie

⁴ Patrz: art. 1 ust. 2 (cyt. wyżej w przyp. 1) ustawy z dnia 27 września 1973 r. Patrz również: rozporządzenie Ministra Handlu Wewnętrznego i Usług z dnia 2 marca 1982 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia istotnych cech twórczości ludowej i artystycznej jako działalności nie wymagającej uprawnień do wykonywania rzemiosła (Dz. U. Nr 8, poz. 66).

⁵ Paragraf 15 cyt. wyżej w przyp. 2 rozporządzenia RM z dnia 29 grudnia 1973 r.

uznawania działalności za twórczą oraz działania Komisji do spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców⁶ określa bliżej, co należy uważać za działalność twórczą w rozumieniu ustawy. Rozporządzenie to do działalności twórczej zalicza:

- 1) w zakresie literatury pięknej:
 - a) tworzenie oryginalnych lub tłumaczenie obcych dzieł literackich prozą i wierszem, jeżeli dzieła takie zostały ogłoszone drukiem; dzieła literackie stanowią dzieła literatury pięknej, a w szczególności proza, poezja, utwory dla dzieci, nowele, szkice, opracowania, utwory satyryczne pisane wierszem i prozą, krytyka, komentarze, przypisy, bibliografia, wstępy krytyczne, posłowania, przedmowy do dzieł wyżej wymienionych,
 - a) tworzenie oryginalnych dzieł lub tłumaczenie obcych dzieł w formie scenariuszy (libretta), opracowań, skeczów i innych utworów słownych wykorzystywanych w teatrze, filmie, radiu i telewizji oraz w operach, operetkach i imprezach estradowych;
- 2) w zakresie muzyki:

tworzenie oryginalnych dzieł muzycznych i muzykologicznych oraz opracowywanie dzieł muzycznych;
- 3) w zakresie sztuk plastycznych:
 - a) malarstwo,
 - b) rzeźbę,
 - c) grafikę,
 - d) architekturę wnętrz,
 - e) scenografię,
 - f) wzornictwo przemysłowe,
 - g) konserwatorstwo zabytków ruchomych,
 - h) inne dyscypliny plastyczne;
- 4) w zakresie fotografii:

tworzenie oryginalnych dzieł — fotogramów;
- 5) w zakresie lutnictwa artystycznego:

budowę instrumentów lutniczych;
- 6) w zakresie sztuki choreograficznej:

tworzenie oryginalnych układów choreograficznych.

Działalność w wymienionych wyżej dziedzinach stanowi działalność twórczą, jeżeli dzieła będące jej wynikiem są przedmiotem prawa autorskiego.

O spełnieniu warunków do uznania działalności za twórczą lub artystyczną orzeka powołana ustawą Komisja do spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców przy Ministrze Kultury i Sztuki. Do zadań tej Komisji należy ustalanie okoliczności wymaganych do nabycia prawa do zaopatrzenia emerytalnego na podstawie ustawy, a w szczególności ustalenie:

- 1) czy działalność może być uznana za działalność twórczą lub artystyczną,
- 2) okresów działalności twórczej lub artystycznej wykonywanej przed wejściem w życie ustawy,
- 3) terminu rozpoczęcia działalności twórczej lub artystycznej,
- 4) czy inwalidztwo III grupy uniemożliwia lub w znacznym stopniu ogranicza dalsze wykonywanie działalności twórczej lub artystycznej,
- 5) czy wypadek, któremu uległ twórca lub artysta, pozostaje w związku z działalnością twórczą lub artystyczną.

Do zadań Komisji należy również ustalanie okresów działalności twórczej lub artystycznej wymaganych do przyznania dodatku do emerytury lub renty na pod-

⁶ Dz. U. z 1974 r. Nr 1, poz. 7.

stawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin lub innych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym.

W skład Komisji wchodzi:

1) jako członkowie stali:

- przewodniczący Komisji, którym jest Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki,
- zastępca przewodniczącego, którym jest przedstawiciel Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych,
- przedstawiciel Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki (dawniej),
- przedstawiciel Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;

2) jako członkowie niestali:

- przedstawiciele właściwych związków (stowarzyszeń) grupujących twórców i artystów.

Przewodniczący Komisji może powołać do udziału w pracach Komisji przedstawicieli innych zainteresowanych instytucji oraz rzeczoznawców. Decyzje Komisji zapadają większością głosów członków Komisji. Decyzje Komisji w sprawach, które mają dotyczyć wszystkich twórców i osób prowadzących działalność artystyczną, zapadają — zgodnie z regulaminem prac Komisji — większością głosów przy obecności co najmniej połowy liczby członków stałych. W głosowaniu biorą udział wszyscy członkowie Komisji. W sprawach indywidualnych Komisja orzeka z udziałem co najmniej trzech członków stałych oraz przedstawiciela zainteresowanego związku (stowarzyszenia) spośród członków niestających.⁷ Członek Komisji, który głosował inaczej niż większość członków, może dołączyć do sporządzonego protokołu z posiedzenia Komisji pisemne uzasadnienie swojego stanowiska (*votum separatum*).

Decyzje Komisji w sprawach indywidualnych podejmowane są na wniosek osoby zainteresowanej. Z wnioskiem do Komisji występuje zainteresowany za pośrednictwem związku lub stowarzyszenia twórczego (artystycznego). Osoby nie będące członkami związku lub stowarzyszenia składają wnioski za pośrednictwem właściwego terytorialnie wydziału kultury i sztuki urzędu wojewódzkiego. Organy przekazujące wniosek załączają swoją opinię w danej sprawie. Do wniosku dołącza się oryginalną dokumentację dotyczącą życiorysu artystycznego, wykaz publikowanych utworów, wykaz wystaw, nagród i wyróżnień, wykaz skomponowanych utworów itp. albo też dokument stwierdzający kwalifikacje artystyczne i świadectwa pracy lub zaświadczenia o współpracy dotyczące wykonywanej działalności artystycznej w uprawnionych do prowadzenia tej działalności instytucjach artystycznych. Należy tu zwrócić uwagę na to, że w tym systemie zaopatrzenia emerytalnego uznaje się okresy wykonywania działalności zarówno w drodze umowy o pracę, jak i umowy o dzieło czy umowy zlecenia.

Osoba ubiegająca się o objęcie jej zaopatrzeniem emerytalnym twórców obowiązana jest przedstawić oddziałowi ZUS decyzje wymienionej wyżej Komisji, stwierdzającej twórczy lub artystyczny charakter wykonywanej działalności powyższej osoby.

Zgodnie z art. 15 ustawy z dnia 27 września 1973 r. osobie zainteresowanej przysługuje prawo odwołania się od decyzji wydanej przez Komisję do Ministra Kultury i Sztuki w ciągu 3 miesięcy od daty jej doręczenia. Decyzje wydane przez

⁷ Paragraf 6 cyt. w przyp. 6 rozporządzenia Ministra Kultury i Sztuki z dnia 29 grudnia 1973 r. w sprawie uznania działalności za twórczą oraz działania Komisji do spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców.

Komisję, od których nie wniesiono odwołania, oraz decyzje Ministra Kultury i Sztuki wydane w wyniku odwołania wiążą organ rentowy.

Ubezpieczenie twórców i artystów ma charakter obowiązkowy zgodnie z powszechnie obowiązującą w ubezpieczeniu społecznym zasadą, chociaż w samej ustawie brak jest dosłownego określenia tego obowiązku. Wynika on jednak wyraźnie z postanowienia art. 1 ust. 1 ustawy, gwarantującego prawo do zaopatrzenia emerytalnego na podstawie przepisów ustawy, która w art. 8 ust. 1 ustala obowiązek opłacania składek na pokrycie kosztów wypłacanych świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego i określa jej wysokość. Obowiązkowy charakter zaopatrzenia emerytalnego twórców potwierdza także postanowienie art. 8 ust. 2 ustawy, a mianowicie to, że okresy, w których twórca (lub artysta) zostaje zwolniony od opłacania składek, określa Rada Ministrów.

Pewne wątpliwości co do obowiązkowego charakteru zaopatrzenia emerytalnego twórców może rodzić także brak podstaw prawnych do stosowania przymusowego dochodzenia należności z tytułu składek, chociaż z faktem nieopłacania składek ustawa wiąże sankcję innej natury, o czym będzie dalej mowa. W praktyce zaniedbanie obowiązku opłacania składek prowadzi w następstwie do odmowy prawa do świadczeń, co — w istocie — niektórzy sprowadzają do dobrowolności tego ubezpieczenia. W środowisku twórców i artystów istnieje więc dość powszechne przekonanie, że faktycznie ubezpieczenie to jest dobrowolne. Istotnie, ze względu na funkcję tego ubezpieczenia — traktowanej również jako wyraz uznania dla środowiska twórczego — ze względu na specyficzny charakter tego środowiska i jego działalności, a także ze względu na symboliczność składki odstąpiono od stosowania przymusowych środków egzekwowania składek. W praktyce sytuacja życiowa wielu twórców i artystów przemawiała raczej za wprowadzeniem zasady przymusowego dochodzenia składek, albowiem brak jej prowadził w końcu do konieczności odmowy świadczeń. Mimo jednak zgłoszenia takich propozycji ustawodawca utrzymał nadal zasadę niestosowania środków przymusowego dochodzenia należności składkowych od tej grupy ludności. Osobiście opowiadam się za słusznością takiego rozwiązania, ale należy podkreślić, że to nie względy fiskalne przemawiały za wprowadzeniem tego przymusu dochodzenia, lecz sam interes twórców i artystów. Utrzymanie więc zasady niestosowania środków przymusowego dochodzenia należności składkowych od twórców i artystów wymaga stałej, szerokiej i jednoznacznej informacji o obowiązkowym charakterze tego ubezpieczenia i o skutkach nieopłacania składek.

Zasada obowiązkowego charakteru tego ubezpieczenia szczególnie wyraźnie w ujęciu prawnym przedstawia się na tle zawartych w ustawie przepisów o dobrowolnym charakterze tego ubezpieczenia dla twórców i artystów, będących jednocześnie pracownikami, tj. objętymi już przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym z tytułu stosunku pracy.⁸ Możliwość przystąpienia pewnych, ściśle określonych osób do zaopatrzenia emerytalnego na własny wniosek znana jest również innym systemom ubezpieczenia (np. emeryt nadal wykonujący rzemiosło) i nie może wpłynąć na ogólną ocenę dobrowolności tego ubezpieczenia.

Możliwość dobrowolnego przystąpienia do zaopatrzenia emerytalnego twórców dotyczy osób objętych już przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, a także osób objętych odrębnymi przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym (np. górników, kolejarzy). W wypadku takim ubezpieczenie twórców ma charakter uzupełniający w stosunku do ubezpieczenia pracowniczego, gwarantuje

⁸ Dotyczy to nie tylko systemu powszechnego, ale także np. zaopatrzenia emerytalnego górników.

więc tylko jedno świadczenie emerytalne, tj. twórcze, jako bardziej korzystne i obejmujące jakby świadczenie emerytalne pracownicze. Nie dotyczy to natomiast osób objętych innymi przepisami o ubezpieczeniu społecznym, np. rzemieślników, albowiem w tych wypadkach następuje wyłączenie z systemów ubezpieczenia mniej korzystnych dla uprawnionej osoby. Wyjątek stanowi tylko system zaopatrzenia emerytalnego rolników i ich rodzin, który zgodnie z charakterystyczną dla niego zasadą stosuje się równoległe obok zaopatrzenia emerytalnego twórców z obowiązkiem opłacania składek w obu systemach.

Przez określenie „inne przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym” podane w art. 11 ust. 1 ustawy należy rozumieć tylko odrębne systemy zaopatrzenia emerytalnego pracowników. Konsekwentnie więc w ust. 2 tegoż artykułu ustawa uwzględnia przy sumowaniu podstawy wymiaru — poza przychodami z działalności twórczej (lub artystycznej) — tylko wynagrodzenie lub uposażenie z tytułu pracy (służby).

3. Zakres przedmiotowy systemu

Już sam tytuł ustawy wskazuje na zakres świadczeń tego systemu ubezpieczenia. Ubezpieczenie twórców gwarantuje świadczenia emerytalne, natomiast nie obejmuje świadczeń z tytułu choroby i macierzyństwa ani świadczeń z ubezpieczenia rodzinnego. Świadczenia lecznicze udzielane są twórcom lub artystom przez zakłady społeczne służby zdrowia według zasad określonych rozporządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 15 grudnia 1983 r.⁹

Zaopatrzenie emerytalne twórców gwarantuje świadczenia pieniężne i świadczenia w naturze. Spośród świadczeń pieniężnych zaopatrzenie przewiduje: emeryturę, rentę inwalidzką, rentę rodzinną, dodatki do emerytury i rent oraz zasiłek pogrzebowy, natomiast ze świadczeń w naturze: świadczenia lecznicze, położnicze i rehabilitacyjne, zaopatrzenie w leki, przedmioty ortopedyczne, protezy, środki opatrunkowe i pomocnicze oraz pobyt w domu pomocy społecznej.

Emerytura przysługuje twórcy lub artyście, który spełnia łącznie następujące warunki:

- 1) wykonywał działalność twórczą lub artystyczną przez okres wynoszący dla mężczyzny co najmniej 25 lat, a dla kobiety co najmniej 20 lat,
- 2) osiągnął wiek emerytalny wynoszący dla mężczyzny 65 lat, a dla kobiety 60 lat (nie wymaga się, aby osiągnięcie wieku nastąpiło w okresie wykonywania działalności twórczej lub artystycznej albo w ciągu pięciu lat od ustania tej działalności).

Określone innymi ustawami przywileje w zakresie dobrowolnego przechodzenia na emeryturę (np. dla inwalidów wojennych i kombatantów) obowiązują również w systemie zaopatrzenia emerytalnego twórców. Ponadto niektórzy artyści ze względu na rodzaj wykonywanej działalności korzystają z przywileju obniżonego wieku emerytalnego na mocy grupowych decyzji z 1972 i 1977 r. (np. akrobaci, soliści śpiewacy, aktorki itp.).

Twórcy i artyści, którzy będąc pracownikami uzyskali prawo do wcześniejszej emerytury, liczonej jednak tylko od zarobków uzyskanych z tytułu stosunku pracy, będą mogli uzyskać po osiągnięciu wieku 60 lat (kobiety) lub 65 lat (mężczyźni) emeryturę twórczą zamiast emerytury pracowniczej, pod warunkiem jed-

⁹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 15 grudnia 1983 r. w sprawie zasad udzielania świadczeń leczniczych przez zakłady społeczne służby zdrowia osobom wykonującym działalność twórczą lub artystyczną (Dz. U. Nr 68, poz. 310).

nak dalszego opłacania składek do chwili zaprzestania działalności lub uzyskania emerytury twórczej.

Renta inwalidzka przysługuje twórcy, który spełnił łącznie następujące warunki:

- 1) stał się inwalidą po podjęciu działalności twórczej lub artystycznej,
- 2) został zaliczony do I i II grupy inwalidów,
- 3) wykonywał działalność twórczą lub artystyczną przez okres co najmniej 5 lat w ciągu ostatnich 10 lat przed dniem powstania inwalidztwa lub przed dniem zgłoszenia wniosku o rentę.

Z dniem 1 stycznia 1983 r. obowiązują znowelizowane przepisy ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym twórców¹⁰ również w zakresie postanowień dotyczących renty inwalidzkiej. I tak, okres działalności twórczej lub artystycznej wymagany do przyznania renty inwalidzkiej wynosi 10 lat, w tym co najmniej 5 lat w okresie ostatniego dziesięciolecia, jeżeli twórca lub artysta podjął działalność twórczą lub artystyczną po raz pierwszy po ukończeniu 40 lat życia. Zasada ta dotyczy także twórcy lub artysty, który po ukończeniu 40 lat życia podjął działalność twórczą lub artystyczną po upływie 10 lat od zaprzestania poprzednio wykonywanej działalności twórczej lub artystycznej albo od ustania zatrudnienia lub okresu równorzędnego z okresem zatrudnienia w myśl przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Renta inwalidzka przysługuje również twórcy lub artyście, który spełnia warunki podane w punktach 1 i 3 i został zaliczony do III grupy inwalidów, jeżeli inwalidztwo to uniemożliwia lub w znacznym stopniu ogranicza dalsze wykonywanie działalności twórczej lub artystycznej. O okolicznościach tych rozstrzyga Komisja do spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców. Komisja ta stwierdza także, czy wypadek, któremu uległ twórca lub artysta, pozostaje w związku z działalnością twórczą lub artystyczną. Jeżeli inwalidztwo jest następstwem wypadku pozostającego w związku z wykonywaniem działalności twórczej lub artystycznej, to renta przysługuje bez względu na okres wykonywania tej działalności. Jeżeli inwalidztwo powstało po wejściu w życie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym twórców, a przed ukończeniem przez twórcę lub artystę 30 lat życia, wymagany do przyznania renty inwalidzkiej okres działalności twórczej lub artystycznej może być krótszy niż 5 lat — analogicznie jak w zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Twórca, który stał się inwalidą I lub II grupy przed podjęciem działalności twórczej, przysługuje renta inwalidzka po osiągnięciu okresu wykonywania działalności twórczej wynoszącego wraz z okresami zaliczalnymi do tego okresu:

- 1) 5 lat w ciągu ostatniego dziesięciolecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę inwalidzką albo
- 2) 10 lat, jeżeli działalność twórczą podjął po raz pierwszy po ukończeniu 40 lat.

Zasadę tę stosuje się odpowiednio również do twórcy, który stał się inwalidą I lub II grupy po upływie 18 miesięcy od zaprzestania wykonywania działalności twórczej. Jeżeli ponowne podjęcie działalności twórczej nastąpiło po upływie 10 lat od zaprzestania działalności twórczej, to okresów działalności sprzed tej przerwy się nie zalicza.¹¹

Renta rodzinna przysługuje członkom rodziny zmarłego twórcy lub artysty, który w chwili śmierci miał prawo do emerytury lub renty inwalidzkiej albo

¹⁰ Art. 4 ustawy z dnia 1 lutego 1983 r. o zmianie niektórych przepisów o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego i o zaopatrzeniu emerytalnym (Dz. U. Nr 5, poz. 33).

¹¹ Art. 4 pkt 2 lit. b cytowanej w przyp. 10 ustawy z dnia 1 lutego 1983 r. o zmianie niektórych przepisów (...) (Dz. U. Nr 5, poz. 33).

spełniał warunki wymagane do przyznania jednego z tych świadczeń, jeżeli członkowie rodziny spełniają warunki wymagane do uzyskania prawa do renty rodzinnej na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Do renty rodzinnej są więc uprawnieni następujący członkowie rodziny zmarłego twórcy lub artysty: dzieci własne i przysposobione, pasierbowie, dzieci obce wzięte na utrzymanie i wychowanie, wnuki, rodzeństwo, małżonek, rodzice naturalni, ojczym, macocha i osoby przysposabiające. Warunki do nabycia prawa do renty dla poszczególnych członków rodziny zmarłego różnią się między sobą i zostały szczegółowo określone przez przepisy.

Zasiłek pogrzebowy przysługuje w razie śmierci:

- 1) osoby pobierającej emeryturę, rentę inwalidzką lub rodzinną,
- 2) małżonka i rodziców twórcy lub artysty pobierającego emeryturę lub rentę inwalidzką, jeżeli w chwili śmierci pozostawali na jego utrzymaniu,
- 3) dzieci, wnuków i rodzeństwa twórcy lub artysty przy zachowaniu warunków określonych przepisami,
- 4) twórcy lub artysty, który nie miał ustalonego prawa do emerytury lub renty inwalidzkiej, ale w chwili śmierci spełniał warunki do uzyskania tych świadczeń i nie zachodziły okoliczności powodujące ich zawieszenie,
- 5) członka rodziny pozostającej po twórcy lub artyście, o którym mowa w punktach 3 i 4, który nie miał ustalonego prawa do renty rodzinnej, lecz w chwili śmierci spełniał wszystkie warunki do jej uzyskania i nie zachodziły okoliczności powodujące zawieszenie prawa do renty.

Zasiłek pogrzebowy przysługuje osobie, która pokryła koszty pogrzebu.

Wysokość emerytur, rent i zasiłku pogrzebowego ustala się na zasadach określonych przepisami:

- o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin,
- o świadczeniach pieniężnych przysługujących w razie wypadków przy pracy, jeżeli inwalidztwo lub śmierć jest następstwem wypadku pozostającego w związku z działalnością twórczą lub artystyczną po dniu wejścia w życie ustawy.¹²

Osobie uprawnionej do emerytury lub renty inwalidzkiej przysługuje podwyżka świadczenia z tytułu działalności twórczej w wysokości 15% podstawy wymiaru emerytury lub renty.¹³

Osobie uprawnionej do emerytury lub renty przysługuje prawo do dodatków:

- 1) rodzinnych,
- 2) pielęgnacyjnego,
- 3) z tytułu odznaczeń państwowych,
- 4) dla sierot zupełnych

— na warunkach i w wysokości określonych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Podwyżka świadczenia oraz dodatki w wysokości 15% i z tytułu odznaczeń państwowych nie przysługują, jeżeli renta inwalidzka lub renta rodzinna jest wypłacana w wysokości określonej w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.¹⁴

¹² Por. art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 27 września 1973 r. o zaopatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin (Dz. U. z 1983 r. Nr 31, poz. 145) oraz ustawę z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267) i ustawę z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (tekst jedn.: Dz. U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144).

¹³ Art. 7 ust. 1 cyt. wyżej ustawy z dnia 27 września 1973 r. o zaopatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin.

¹⁴ Nowe zasady podwyżki i dodatków określone zostały w art. 4, pkt 3 cyt. już wyżej w przyp. 10 ustawy z dnia 1 lutego 1983 r.

Osoba pobierająca świadczenie emerytalne jako twórca lub artysta, może otrzymywać także inne dodatki, np. dodatek naukowy, dodatek kombatancki itp., wynikają one jednak z innych aktów prawnych (np. z Karty Nauczyciela, ustawy kombatanckiej itp.).

Za okresy działalności twórczej lub artystycznej uprawniające do świadczeń na podstawie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym twórców uważa się okresy tej działalności, za które zostały opłacone składki, oraz okresy, w których twórca lub artysta został zwolniony z opłacania składek. Inne okresy działalności odrzuca się.

Do okresów działalności twórczej lub artystycznej zalicza się:

- 1) okresy tej działalności przed dniem wejścia w życie ustawy uznane przez Komisję do spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców, pod warunkiem jednak, że twórca lub artysta opłacił składki za cały czas działalności twórczej po wejściu w życie ustawy,
- 2) okresy zatrudnienia poprzedzającego okresy działalności twórczej lub artystycznej, jeżeli zainteresowany wykonywał działalność twórczą lub artystyczną uprawniającą do świadczeń na podstawie ustawy przez okres co najmniej 15 lat.

Podstawę wymiaru emerytury lub renty stanowi przeciętny miesięczny przychód z dowolnie wybranych przez twórcę lub artystę kolejnych 24 miesięcy działalności twórczej lub artystycznej od którego obliczono i opłacono składki.

Jeżeli emerytura lub renta jest wypłacana w wysokości podstawowej, to za podstawę wymiaru tych świadczeń uważa się kwotę odpowiadającą najniższej podstawie wymiaru składek i świadczeń. Podstawa wymiaru emerytury, renty inwalidzkiej i renty rodzinnej ulega corocznym podwyżkom stosownie do wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce społecznej w roku poprzedzającym rok podwyżki — na zasadach i w terminach określonych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (waloryzacja). Kwota podwyżki wynikająca ze wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce społecznej nie jest ograniczona kwotą najniższej podstawy wymiaru składek i świadczeń (tj. może przekraczać wymiar aktualnie od kwoty 300 tys. zł rocznego przychodu).

Na podstawie cyt. ustawy z dnia 1 lutego 1983 r. o zmianie niektórych przepisów o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego i o zaopatrzeniu emerytalnym twórcom i artystom pobierającym świadczenia w dniu 1 stycznia 1983 r. dokonano rewaloryzacji świadczeń.

W razie zbiegu prawa do emerytury lub renty określonych w ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym twórców z prawem do emerytury lub renty określonej w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin lub w innych przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym wypłaca się jedno z tych świadczeń: wyższe lub wybrane przez zainteresowanego.

Do twórcy objętego przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin lub innymi przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym można — na jego wniosek — zastosować przepisy ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym twórców, pod warunkiem opłacania składek. Wspomniano o takiej możliwości przy zasadach obejmowania ubezpieczeniem. Podstawę wymiaru świadczeń dla tych osób stanowi wynagrodzenie lub uposażenie z tytułu pracy (służby) oraz przychód z działalności twórczej lub artystycznej, od którego opłacono składki.

Osłabianie przychodów z działalności twórczej lub artystycznej nie powoduje zawieszenia ani zmniejszenia emerytury lub renty twórczej lub artystycznej. W innych przypadkach stosuje się zasady zawieszania świadczeń określone w przepisach

o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (np. twórca może podjąć zatrudnienie na 1/2 etatu przy wynagrodzeniu nie przekraczającym ustalonej granicy zarobków).

Jednocześnie ustawa o zaopatrzeniu emerytalnym twórców określiła odrębnie zasady obejmowania ubezpieczeniem osób i ustalania świadczeń dla tych osób, które uprawnione były do świadczeń emerytalnych w dniu wejścia w życie ustawy.

W sprawach nie uregulowanych w ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym twórców stosuje się odpowiednio:

- 1) przepisy ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 247) z wyjątkiem art. 27 i 28, tj. warunków przejścia na emeryturę w braku wieku emerytalnego lub okresu zatrudnienia;
- 2) przepisy ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz. U. z 1975 r. Nr 20, poz. 105 i z 1977 r. Nr 11, poz. 43) z wyjątkiem art. 2, pkt 1—3 i 6 oraz art. 9—17, 29, 30 i 40.

4. Składki i zasady deklarowania przychodów

Osoby objęte przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym twórców (twórcy i artyści), w tym także osoby objęte tym zaopatrzeniem na własny wniosek, mają obowiązek terminowego deklarowania przychodów z działalności twórczej lub artystycznej do wymiaru składek (i świadczeń) oraz opłacania składek w ustalonej wysokości i we właściwym terminie. O wysokości składki rocznej, ustalonej na podstawie zadeklarowanego przez twórcę lub artystę przychodu, zawiadamia oddział ZUS.

Ustalenie obowiązku opłacania składek następuje po przedstawieniu decyzji Komisji do spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców uznającej działalność za twórczą lub artystyczną.

Twórca lub artysta obowiązany jest zadeklarować przychód do podstawy wymiaru składek w terminie do dnia 31 stycznia każdego roku, którego składka dotyczy. Jeżeli obowiązek opłacania składki powstał w ciągu roku kalendarzowego, termin do złożenia deklaracji upływa z ostatnim dniem miesiąca kalendarzowego następującego po miesiącu, w którym obowiązek ten powstał. Jeżeli twórca lub artysta nie zadeklaruje przychodu w terminie, to podstawę wymiaru składki w danym roku stanowi najniższa podstawa wymiaru składki. W uzasadnionych wypadkach Prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych może wyrazić zgodę na przywrócenie terminu złożenia deklaracji.

Należy podkreślić, że ze względu na charakter działalności oraz ze względu na różnice rytmiczności i ewidentności wpływów z prowadzonej działalności istnieją różnice między twórcami a artystami co do obowiązku dokumentowania faktycznych dochodów. Twórcy deklarują przychód bez obowiązku jego udokumentowania. Artyści natomiast mogą deklarować przychód tylko do wysokości faktycznie osiągniętego przychodu oraz mają obowiązek przedstawić odpowiednie zaświadczenie (lub potwierdzenie) o zarobkach osiągniętych poza wynagrodzeniem ze stosunku pracy. Ze względu na to, że istnieje obowiązek deklarowania podstawy wymiaru składek na początku każdego roku, którego składka dotyczy, a nie po jego zakończeniu (jak np. opłacanie składek w systemie pracowniczym), istnieje konieczność oparcia się na przychodach artystów, jakie zostały osiągnięte w poprzednim roku. Trzeba jednak podkreślić, że nie jest to składka opłacana za poprzedni rok, mimo że dokumentuje się zarobki z poprzedniego roku. Postępowanie to ma jedynie charakter pomocniczy. Tutaj nie zarobki faktyczne stanowią podstawę wymiaru (jak w ubezpieczeniu pracowniczym), lecz zarobki deklarowane,

natomiał faktyczne zarobki są tylko formalną granicą górną deklarowania. Dlatego wiązanie składki z poprzednim rokiem byłoby błędne i w praktyce już prowadziło niekiedy do błędnego i niekorzystnego wyboru podstawy wymiaru składek dla ustalenia świadczeń emerytalnych. Opłacone składki według zarobków np. z lat 1984 i 1985 są składkami za lata 1985 i 1986. Osobiście sądzę, że wybór takiej konstrukcji jest niezręczny, niezgodny z ogólnymi zasadami opłacania składek i w przyszłości powinien być zmieniony.

Dodatkową okolicznością jest poważne utrudnienie artystom deklarowania przychodów przez obowiązek przedstawienia zaświadczeń z każdego miejsca zarobkowania. Ze względu na wielość podmiotów, z którymi artyści wiążą się umowami, jak również ze względu na sporadyczność i krótkotrwałość zajęcia oraz rozproszenie terytorialne — zebranie właściwych dokumentów może się okazać wprost nieopłacalne lub wręcz niemożliwe do przedstawienia w obowiązującym terminie. Obecnie w takim wypadku istnieje możliwość warunkowego zadeklarowania przychodu w określonej wysokości i przedstawienia dowodów w późniejszym terminie. To poważne utrudnienie może powodować także deklarowanie bez dokumentów podstawy w najniższej wysokości (wówczas bowiem nie wymaga się żadnych zaświadczeń), co jest złem dla przyszłego świadczeniobiorcy, a także dla zasobów ubezpieczeniowych.

Zasady deklarowania przychodów z działalności twórczej lub artystycznej wymagają dalszego jeszcze omówienia, mianowicie ze względu na to, że deklarowane przychody do wymiaru składek wpływają pośrednio na podstawę wymiaru przychodów świadczących.

Przepisy określają dolne i górne granice wysokości deklarowanych przychodów, uwzględniając sytuację wyłącznego wykonywania działalności twórczej lub artystycznej bądź wykonywania działalności twórczej lub artystycznej obok pracy na podstawie umowy o pracę.

Zgodnie z przepisami obowiązującymi od dnia 1 stycznia 1984 r.¹⁵ roczny przychód z wyłącznego wykonywania działalności twórczej lub artystycznej, zadeklarowany jako podstawa wymiaru składek, nie może być niższy niż 72.000 zł (poprzednio 48.000 zł) i wyższy niż 300.000 zł (poprzednio 120.000 zł). W ujęciu miesięcznym zadeklarowany przychód może zatem kształtować się w granicach od 6.000 zł do 25.000 zł. Wynika z tego, że przychód zadeklarowany do wymiaru składki może odbiegać od przychodu faktycznie osiągniętego i tak może być podany przez twórcę w wysokości nie związanej z faktycznym przychodem, natomiast przez artystę w wysokości nie przekraczającej przychodu faktycznego (może on być równy lub niższy), chyba że deklarowany jest przychód minimalny.

W odniesieniu do osób wykonujących działalność twórczą lub artystyczną i pozostających jednocześnie w stosunku pracy (tj. objętych zaopatrzeniem emerytalnym twórców na zasadach dobrowolności) deklarowanie przychodu rocznego do opłacania składek na zaopatrzenie emerytalne twórców ma charakter uzupełniająco deklaruje kwoty w granicach od 36.000 zł do kwoty, która łącznie z rocznym wynagrodzeniem ze stosunku pracy w roku ubiegłym wynosi kwotę 300.000 zł. Jeżeli kwota 36 000 zł łącznie z wynagrodzeniem rocznym przekroczyłaby 300.000 zł, to można zadeklarować tylko kwotę stanowiącą uzupełnienie zarobków do 300.000 zł, a jeżeli wynagrodzenie roczne ze stosunku pracy jest równe kwocie 300.000 zł lub ją przewyższa, to osoba objęta zaopatrzeniem emerytalnym twórców nie ma

¹⁵ Por. cytowane wyżej rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 1984 r. (Dz. U. Nr 9, poz. 35).

możliwości deklarowania przychodu do wymiaru składek. Powinna ona jednak wraz z deklaracją podać informację o osiągniętych przychodach uzasadniających odstąpienie od wymiaru składek z urzędu przez oddział ZUS.

Zakłady pracy poświadczają zatrudnionym artystom i twórcom wysokość wynagrodzenia ze stosunku pracy osiągniętego w roku poprzednim, wykazanego przez twórcę lub artystę w deklaracji dla wymiaru składek.

Odrębnego uregulowania wymagała sprawa udokumentowania zarobków osób wykonujących okresowo działalność artystyczną za granicą, albowiem przychód z działalności twórczej lub artystycznej deklarowany jest wyłącznie w walucie polskiej.

Osoby wykonujące działalność artystyczną za granicą na podstawie indywidualnej umowy (np. za pośrednictwem Polskiej Agencji Artystycznej „Pagart”) za każdy rozpoczęty miesiąc pobytu mogą deklarować kwotę maksymalną, tj. 25.000 zł (poprzednio 10.000 zł), a osoby wykonujące działalność artystyczną za granicą w ramach delegacji służbowej (np. wyjazd Zespołu „Mazowsze”) — różnicę między kwotą 25.000 zł (poprzednio 10.000 zł) a osiągniętym w kraju za ten miesiąc wynagrodzeniem z tytułu umowy o pracę.

Osoby przebywające okresowo za granicą za każdy z pozostałych miesięcy wykonywania działalności artystycznej w kraju, w razie niepozostawiania w stosunku pracy, mogą deklarować przychody w kwocie po 6.000 zł, natomiast osoby zatrudnione jednocześnie na podstawie umowy o pracę — po 3.000 zł bez konieczności udokumentowania. Wyższy przychód może być zadeklarowany tylko w razie odpowiedniego udokumentowania. Tu również obowiązują ogólne zasady deklarowania przychodów maksymalnych.

Dokumentem stwierdzającym okres pobytu za granicą w ramach indywidualnej umowy jest zaświadczenie wydane przez Polską Agencję Artystyczną „Pagart” lub Zjednoczone Przedsiębiorstwa Rozrywkowe na podstawie własnej dokumentacji, a w wypadku pobytu w ramach delegacji służbowej — zaświadczenie zakładu pracy, który delegował za granicę, stwierdzające okres pobytu za granicą oraz wysokość otrzymywanego w kraju wynagrodzenia ze stosunku pracy w poszczególnych miesiącach pobytu za granicą.

Osoby pobierające emeryturę lub rentę inwalidzką i objęte zaopatrzeniem emerytalnym twórców mogą deklarować przychody do wysokości 300.000 zł lub do wysokości udokumentowanej, albowiem świadczenia te nie są wynagrodzeniem ze stosunku pracy.

Pobieranie zasiłków chorobowych (w zakładzie pracy) i w wyniku tego pomniejszenie wynagrodzenia ze stosunku pracy nie powoduje konieczności dodatkowego deklarowania przychodów. Jeżeli twórca będący pracownikiem zadeklaruje do podstawy wymiaru składek na zaopatrzenie emerytalne twórców przychód w wysokości różnicy pomiędzy kwotą 300.000 zł a wynagrodzeniem rocznym, to za podstawę wymiaru świadczeń przyjmuje się kwotę 300.000 zł również wtedy, gdy wynagrodzenie ze stosunku pracy było niższe wobec pobierania zasiłków chorobowych. Wyjaśnić tu bowiem należy, że przy ustalaniu podstawy wymiaru świadczeń przyjmuje się — odmiennie niż przy składkach — zarobki z roku bieżącego, wybranego dla ustalenia podstawy wymiaru np. emerytury, tj. jak dla pracowników, według ogólnej zasady.

Składka obliczana jest według stałej stopy 3% (stopa składki nie uległa zmianie), a więc jej kwota — poza wypadkami granicznymi — zależy od zadeklarowanego przez twórcę lub artystę przychodu z wykonywanej działalności. Składka jest roczna. Składkę można opłacać bądź jednorazowo w terminie do 31 grudnia

każdego roku, którego składka dotyczy, bądź też w dowolnych ratach, nie przekraczając jednak ostatecznego terminu.

Od obowiązku opłacania składki zwolniony jest twórca lub artysta, który co najmniej przez 30 kolejnych dni:

- 1) odbywa czynną służbę wojskową w ramach powszechnego obowiązku obrony,
- 2) pobiera stypendium lub otrzymuje zapomogę w związku z działalnością twórczą lub artystyczną,
- 3) przebywa w zamkniętym zakładzie społecznym służby zdrowia.

Zwolnienie od obowiązku opłacania składki dotyczy miesięcy kalendarzowych, w których okoliczności uzasadniające zwolnienie trwały nie mniej niż 15 dni. Prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych może również zwolnić od obowiązku opłacania składki na okres nie przekraczający jednego roku twórcę lub artystę, który z powodu innych istotnych przyczyn nie mógł uiścić tej składki.

Zwolnienie od obowiązku opłacania składki oraz zmniejszenie jej kwoty następuje na wniosek twórcy lub artysty. Wniosek ten składa się na piśmie we właściwym oddziale ZUS, podając okoliczności uzasadniające prośbę oraz załączając odpowiednie dokumenty. Z upoważnienia Prezesa ZUS wnioski te rozpatrywane są z zasady przez dyrektora właściwego oddziału ZUS.

Dochody i wydatki tego systemu ubezpieczenia społecznego ewidencjonowane są w Funduszu Emerytalnym.

5. Postanowienia przejściowe

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 1984 r., podnoszące granice deklarowania przychodów z wykonywanej działalności, zawiera jednocześnie postanowienia umożliwiające dodatkowe zadeklarowanie przychodu przez osoby, które deklarowały przychód w wysokości maksymalnej i od maksymalnego przychodu przeszły na emeryturę lub rentę, oraz postanowienia w sprawie rent rodzinnych obliczonych od maksymalnego wówczas przychodu.

Do dnia 30 czerwca 1984 r. mogli składać wnioski:

- 1) twórca lub artysta, który zadeklarował przychód w okresie przed dniem wejścia w życie rozporządzenia w wysokości po 120.000 zł rocznie, i dodatkowo deklarować przychód uzupełniający podstawę wymiaru do wysokości nie przekraczającej za każdy rok kwoty 300.000 zł,
- 2) twórca lub artysta, który przeszedł na emeryturę lub rentę inwalidzką obliczoną od przychodu z działalności twórczej, stanowiącego podstawę wymiaru składki w wysokości po 120.000 zł, i dodatkowo deklarować przychód do kwoty 300.000 zł dla ponownego ustalenia świadczenia od obecnie zadeklarowanego przychodu.

Artyści, dla umożliwienia im złożenia tego dodatkowego zadeklarowania, obozani są przedstawić zaświadczenie wskazujące na faktyczne zarobki, dające im podstawę do deklarowania przychodu w takiej właśnie wysokości.

Jednocześnie od dnia 1 lipca 1984 r. rentę rodzinną zwiększa się o kwotę 6.700 zł, jeżeli renta ta, przyznana w okresie od dnia 1 stycznia 1983 r. do dnia 30 czerwca 1984 r. członkom rodziny zmarłego twórcy lub artysty, była obliczona od przychodu maksymalnego.

Nie stosuje się jednak przepisów wyżej omówionych, jeżeli emerytura lub renta uległa podwyższeniu w myśl art. 1 ustawy z dnia 1 lutego 1983 r. o zmianie niektórych przepisów o świadczeniach z ubezpieczenia społecznego i o zaopatrzeniu emerytalnym (Lz. U. Nr 5, poz. 33). Oznacza to, że przepisy wyżej omówione sto-

suje się do świadczeń przyznanych w okresie od 1 stycznia 1983 r. do 30 czerwca 1984 r.¹⁶

W końcu należy stwierdzić, że obecny stan prawny powoduje dalsze **zróżnicowanie** sytuacji twórców i artystów pod względem ich uprawnień w zakresie wysokości gwarantowanych świadczeń. Te różnice uprawnień wynikają wyłącznie z czysto formalnych przesłanek o przypadkowym charakterze. Taka sytuacja twórców nie jest jednak odosobniona.

¹⁶ Patrz także: okólnik nr 11 Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 1 czerwca 1984 r. w sprawie zmiany podstawy wymiaru dla niektórych emerytów i rencistów pobierających świadczenia przyznane na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin oraz przeliczenia rent rodzinnych (nie publ.).

JULIUSZ LESZCZYŃSKI

O WŁAŚCIWE MIEJSCE DLA WIKTYMOLOGII

Pojęcie wiktymologii wciąż jeszcze nie jest dostatecznie popularne w naszym kraju, niestety — także wśród prawników praktyków. Mimo dość dużej i wciąż rosnącej liczby publikacji naukowych na temat tej dziedziny wiedzy — **znajomość** jej wciąż jest niedostateczna, podobnie zresztą jak i praktyczne jej zastosowanie. Dzieje się tak z kilku przyczyn. Przede wszystkim wiktymologia nadal **jeszcze** pozostaje w kręgu zainteresowań stosunkowo niewielkiej grupy osób, **przeważnie** pracowników naukowych, działających głównie na polu teoretycznym. **Publikacje** naukowe z zakresu wiktymologii zbyt rzadko docierają do przedstawicieli **zawodów** prawniczych działających na gruncie praktyki. Z tych względów **zdobycze** wiktymologii uchodzą — najzupełniej błędnie — za nieprzydatne przy **wykonywaniu** praktyki zawodowej i nie stanowią przedmiotu zainteresowań osób **działających** na tym polu. Dalszą przyczyną niedostatecznej znajomości wiktymologii przez ogół prawników jest to, że w tej dziedzinie wiedzy nagromadziło się **sporo** kontrowersji, i to nieomal od chwili jej powstania.¹ W tym artykule **pragnąłbym** omówić niektóre z nich, w moim odczuciu najważniejsze. Wreszcie **sami** wiktymolodzy nie potrafili dotychczas skoordynować swoich wysiłków i **rozproszyli** w dużej mierze siły na spory nie zawsze przydatne w praktyce. ,

Materiał informacyjny dotyczący wiktymologii jest dość obszerny. Z tego **względu** ograniczę się jedynie do przypomnienia najbardziej podstawowych **zagadnień** związanych z powstaniem i rozwojem tej dziedziny wiedzy oraz z **przedmiotem** jej badań i kierunkami rozwoju.

Wiktymologia jest — najogólniej biorąc — nauką o ofierze, **naukowym** studium ofiary. Jej nazwa wywodzi się z dwóch słów: *victima* (łac.) — **ofiara** oraz *logos* (gr.) — nauka. Po raz pierwszy użył tego terminu **prawdopodobnie** amerykański psychiatra F. Wertham w 1949 r.² Za twórców wiktymologii uznaje

¹ Por. L. Falandysz: Kontrowersje wokół wiktymologii, „Gazeta Prawnicza” nr 6 z 1976 r.

² L. Falandysz: Wiktymologia, Warszawa 1979, s. 5.